

1.4.

PERIODIKA: MEDIJ/ACIJA, FILTRIRANJE
I EVALUACIJA

Proces autonomizacije književnog polja, njegova odvajanja od drugih sfera ljudskog djelovanja u društvenom sistemu započinje, dinamizira se i stabilizira kroz osamnaesto i devetnaesto stoljeće, pri čemu princip “čiste estetike” i pojmovi genija i izvora čiste narodne poezije postaju sredstvima diferencijacije. Taj proces, naravno, nije pravocrtan, potpuno dovršen ni nepovratan. Oscilacije u “relativnoj autonomiji” književnog polja uvijek su moguće i lako uočljive, spomenemo li se samo soc-realizma u hrvatskoj književnosti dvadesetog stoljeća ili bilo kojeg drugog neorealizma povezanog, u načelu, s totalitarnim vladavinama i razdobljima političkih kriza na bilo kojem kraju svijeta. Sama pojava književnog kanona nužno je, kako je navedeno, vezana uz nastanak nacionalne književnosti, njezine povijesti i sadašnjosti, mjerila i vrijednosti po kojima se prosuđuje a koja se oblikuju iz zamišljene univerzalnosti svjetske (europske) perspektive. Skupina “klasičnih” autora i tekstova smatra se izdvojenom iz vremena i prostora svog nastanka, univerzalnom i širokoprimjenjivom. Unatoč tome, kako je već spomenuto, klasici nisu zadobili svoj status samo radi vlastitih, njima inherentnih obilježja: njihova je klasičnosti istodobno posljedica niza kulturno-političkih odluka, samo što se one prikrivaju i predstavljaju kao rezultat prirodnog ili povijesnog razvoja. Prema Alaidi Assman (2002: 64-65) kanonizacija uvijek znači:

1. strogo selekciju i isključivanje;
2. ukidanje vremenske dimenzije, poništavanje konteksta. Klasicima se pripisuje vanvremenost i vječna primjenjivost. Ta se svojstva obnavljaju iz epohe u epohu: aktima potvrđivanja, novim reaktualizacijama, prilagodbama, čitanjima i prevođenjima;

3. kult ličnosti – kanonizira se djelo, ali i osoba koja se poistovjećuje s djelom. Lik tzv. nacionalnog barda, neizostavan u povijesti nacionalne književnosti, posebnom je pomnjom gojen kroz devetnaesto stoljeće. Potrebmom za njime djelomično se može objasniti i onodobni status Ivana viteza Trnskog, a da je preživio i u najnovije doba pokazuje medijska ekspanzija, sada već pokojnog, Dragutina Tadijanovića.

Književni se kanon, dakle, kao cjelina književnih tekstova i autora, neprestano autorizira i obnavlja preko niza institucija i pojedinaca koji imaju vlast “autoriziranja autora”, kako navodi Bourdieu: škola, sveučilišta, književne kritike, književne povijesti, leksikona, suvremenih autora u njihovim ostvarenjima. Preuzimajući, valorizirajući i podupirući takve tekstove i autore, ove instance istodobno legitimiraju vlastiti autoritet i položaj te omogućuju i promiču postojeću društvenu hijerarhiju. Vrednovanje na kojem zasnivaju svoju prosudbu najčešće u obzir uzima cijeli niz svojstava koja se pripisuju odabranim djelima. U tom su smislu Renate von Heydebrand i Simone Winko ponudile tipologiju vrednovanja, razlikujući estetsko/literarna svojstva od onih kojima djelo proizvodi kognitivne, praktične, ekonomske, simboličke ili afektivne učinke na individualnom i društvenom planu¹⁹. U nji-

---

¹⁹ Estetsko-literarna svojstva (vrijednost) tako, prema Heydebrand i Winko, mogu biti:

- a) formalna: autoreferencijalnost (polivalentnost, otvorenost) i ljepota, pod kojom se misli cjelovitost, jedinstvo/fragmentarnost, kompleksnost/jednostavnost, intenzitet, ali i estetsko-retoričko oblikovanje govora (muzikalnost, ritmičnost, versifikacija, raskošnost/jednostavnost...);
- b) sadržajna: istinitost (spoznaja), moralnost (uzvišenost, ljepota; ispravnost, humanost; društvena angažiranost i kulturna kritika);
- c) relacijska (suodnosna) vrijednost – nastaje u suodnosu s postojećim ostvarenjima i normama, pa se govori o originalnosti, inovativnosti ili tradicionalnosti djela, odnosno njegovoj primjerenosti koja se vidi kroz dokumentarizam, realizam, reprezentativnost, autentičnost...

S druge strane, pojedinačno književno djelo, prema Heydebrand i Winko, ima i stanovitu, kognitivnu, praktičnu, afektivnu i hedonističku vrijednost, pa omogućuje

hovu elaboraciju ovdje nećemo dublje ulaziti jer tema ovog rada nije prepoznavanje tih odlika u pojedinim književnim djelima koja su “pretrpjela” taj proces kanonizacije, dakle – isključivanja, selekcije i cenzure, već radije mehanizmi koji su upravljali tim procesom i strategije oblikovanja književnog kanona i odabira kanonskih pisaca. Jednostavnije rečeno: odgovor na pitanje kako i zašto neki autori i djela preživljavaju taj proces, a drugi bivaju bačeni u “ropotarnicu” (književne) povijesti. Upravo je zato odabran i medij ili žanr književnog časopisa na kojem se, držim, najjasnije vidi to “vježbanje moći” i odmjeravanje snaga pojedinih autoriteta i izvora (društvene, ekonomske i simboličke) moći. Književni časopisi, kako su se u hrvatskoj književnosti profilirali kroz devetnaesto stoljeće, nisu primarno “vježbalište” književnih novajlija, već su bili zamišljeni kao “repozitoriji” znanja, književnog umijeća, vrijednosti i jezika – kao, riječima Stanka Vraza, hambari u koje se spremalo odabrano žito nacionalne književne proizvodnje. Naravno, mnogo je tog žita isključalo ne našavši plodno tlo, a tek manji dio je, zaustavimo li se na poznatoj biblijskoj alegoriji, donio nove plodove. Književni časopisi su zahvalan materijal za proučavanje ne samo zbog izuzetnog utjecaja koji su imali u oblikovanju i širenju nacionalne književnosti (Barac, 1964: 55), dinamiziranju i održavanju književnog života, već ponajprije zbog toga što se iz njima inherentnih osobina može izvesti slika

---

refleksiju postojećeg stanja, razjašnjava, razbistruje i deautomatizira ponašanje, proširuje spoznaju i pamćenje, donosi nove informacije i, štovitše, postaje životno važnim (postavljanje životne orijentacije, smisla/smetenosti). Osim toga, u afektivnom smislu, omogućuje identifikaciju ili distanciranje, umiruje ili uznemiruje (aktivira), razjašnjava zbudjujuće osjećaje. Hedonistička je vrijednost djela u zabavi i rasonodi koju pruža, ali i u njegovoj zdravstvenoj/terapeutskoj vrijednosti. Ova potonja, prema autoricama, pripada podjednako individualnom i društvenom aspektu vrednovanja književnog djela. Područje zdravlja, odnosno terapeutska vrijednost djela djelomice se uključuje i u područje koje pokriva njegova ekonomska i komercijalna, ali i simbolička vrijednost, ona koja od književnog djela stvara simbolički (kulturni) kapital koji, bez direktne ekonomske dobiti, omogućuje status i ugled u društvu.

o procesima koji nas ovdje najviše zaokupljaju. Slijedeći E. Dovifata i A. Kronicka, Vinko Brešić (2005: 37) tvrdi da upravo stupanj njegova ograničavanja ima presudnu ulogu u definiranju književnog časopisa. Ta je ograničenost opsegom, djelokrugom, periodičnošću itd. podudarna ograničenjima koja su prvi razlog književnopovijesnog, teorijskog i kritičkog rada na književnom kanonu. Velika razlika koju, u postavljanju ove analogije između redukcije koju na “građi” provodi književna povijest i one koja se zbiva kroz djelovanje književnih časopisa, valja istaknuti jest ta da unatoč svojstvu književnih časopisa da, za razliku od novina koje su vezane uz dnevni tijek zbivanja i kojima je ažurnost imperativ, uzimaju sebi u zadatak “ozbiljno i trijezno bavljenje i prosuđivanje stvari iz znanosti i umjetnosti” (Brešić, *ibid*), književna povijest prisvaja sebi načelo odmaka od pojedinih činjenica koje valorizira u procesu kanonizacije. Dakle, književni se časopisi, promatrani kroz svoju funkciju filtriranja i propuštanja javne pozornosti vrijednih književnih djela iz suvremenosti, mogu s jedne strane promatrati kao prvi korak ili prvi krug u procesu vrednovanja i vrijednosti unutar društvenog sustava književnosti. Djelokrug (*Handlungsbereich* prema Heydebrand i Winko, 1996: 33-37) ili mjesta vrijednosti društvenog sustava književnosti su proizvodnja književnog djela (instancan autora), njegova distribucija ili posredovanje (instance koje interpretiraju tekstove utječući na njihovu recepciju: književna kritika, znanost, pedagoške institucije) i, konačno, recepcija (instance običnog i profesionalnog čitateljstva, prijevodi, snimanje filmova, prepjevavanje, kritika). Gledano iz perspektive književne povijesti, stvaranje književnog kanona kao mjesta vrijednosti i normi može se, u ovoj shemi koju nude autorice, tumačiti posljedicom distribucije i recepcije književnog djela. Ipak, s obzirom na njihovu argumentaciju, ali i na način na koji književni časopisi utječu na posredovanje književnog djela, sklona sam najveću odgovornost, ili barem presudni inicijalni impuls, za oblikovanje književnog kanona dati djelovanju spo-

menutim institucijama koje posreduju, odnosno distribuiraju književna djela. Naravno, kao što je već spomenuto (Bourdieu, 1993: 74-111), njihov sud, bez obzira na to što je izgovaran s mjesta velike simboličke moći, ne donosi krajnje rezultate dok ne bude prihvaćen i prepoznat kroz recepciju. Zato, promatrajući djelovanje književnih časopisa, napose onih kroz koje je objavljivana i vrednovana hrvatska književnost devetnaestog stoljeća, možemo doći do spoznaja o mehanizmima kroz koje funkcionira spomenuti društveni sustav književnosti, a koji u konačnici pojedincima (barem privremeno) osiguravaju povlašteni status kanonskog pisca. Književni časopisi, dakle, prvenstveno služe kao mjesta distribucije i posredovanja književnog djela (vrijednosti, kako ih razumiju Heydebrand i Winko), ali i njezine recepcije. Oni su povlašteno mjesto proizvodnje književne vrijednosti i to stoga jer nejednakom zastupljenošću propuštaju suvremene, ali i “stare” strane i domaće autore, što je već po sebi implicitan čin vrednovanja. Osim toga, djela i autori se eksplicitno vrednuju kroz književnopovijesne, kritičke i teorijske tekstove, adekvatne profilu pojedinih publikacija. Na koncu, časopisi upućuju i na krajnju recepciju (u najširem smislu riječi) književnih djela: na kazalište, film, prijevode i prepjeve.

Radi navedenog i samo nastojanje da se zabilježi dinamika i način objavljivanja i vrednovanja suvremene i “stare” (“klasične”) književnosti, elitne i popularne, “umjetne” i “narodne” književnosti može dovesti do relevantnih spoznaja o mehanizmima i strategijama oblikovanja nacionalnog književnog kanona. Ponovno valja istaknuti da je spomenuti proces neodvojiv od oblikovanja jezičnog standarda, opće nacionalne povijesti i nacionalne homogenizacije. “Istorizacija, estetizacija i nacionalizacija”, smatra A. Assman (2002: 64), “ovde se moraju promatrati zajedno. Ono što historijska nauka uspeva da oživi, kanonizovanjem klasika izdvaja se iz toka vremena i ‘zamrzava’ za potrebe tihe kontemplacije ili opštevažjećeg tumačenja.” Tako “zamrznut”, književni se

kanon ponovno oživljava u kontinuiranoj recepciji i nedovršivoj²⁰ re/valorizaciji koja je *sine qua non* održavanja svakog književnog kanona. “Kanoni su”, kaže G. Jusdanis (1991: 60), “proizišli iz potrebe da se prošlost učini živom i utjecajnom u sadašnjosti. Opstanak društava i tradicija ne ovisi samo o sjećanju koje čuva prošlost već, iznad svega, o oblikovanju hijerarhije slavljениh tekstova koji su preživjeli vrijeme”.

Sljedeće će poglavlje upozoriti na mnogostruku povezanost između rada na kanonu književnih djela i na nacionalnom pamćenju (tradiciji, identitetu), tu naoko paradoksalnu podudarnost između odvajanja samog književnog polja, njegove autonomizacije unutar šireg društvenog sistema, i njegove “službe” u “zamišljanju” nacionalnih identiteta (ilirskog, južnoslavenskog, hrvatskog). Vidjet će se kako se, prema već navedenim teorijskim polazištima, najprije definira samo ishodišno područje, stvara percepcija povijesnog trajanja, opisuju granice između vlastitog i tuđeg (često dominantnog stranog), definiraju osnovni pojmovi i već na početku, nastoje izdvojiti uzori koje, u percepciji zadobivanja blagostanja i “duševnog napretka” zajednice, valja slijediti. Pritom će biti razmotreni postupci inherentni mediju književnih časopisa koje akteri koriste kako bi na prihvatljiv način zauzeli mjesto unutar nastajućeg polja i kako bi poduprli zajednička nastojanja oko autonomizacije polja i uspostavljanja zajedničkog, nadregionalnog identiteta. Nakon toga – istraživanje dinamike kojoj podliježu spomenuti procesi, proučavanje odnosa autonomije i heteronomije književnosti, što zapravo znači način i mjeru prisutnosti izvanknjiževnih institucija, političkih, ekonomskih i religijskih, ekonomskih u stvaranju i poimanju književne vrijednosti. Ovdje će se vidjeti kako početna raslojenost od koje se krenulo u

---

²⁰ Strategije pamćenja koje povijesne podatke pretvaraju u simbole sjećanja, kaže A. Assman (2002: 60), uključuju stalno ponavljanje (kalendar jubileja) i preklapanje u kojima simboli sjećanja (spomenici prošlosti) služe kao optativi, kao pozivi na ispunjenje zahtjeva.

zasnivanju književnog polja dobiva nove obrise i kako se, u zamišljenim razlikama visoko/nisko, popularno/trivijalno/uzvišeno postavljaju književne norme i književni kanon, te kako te, unutar književne vrijednosti, korespondiraju sa širim društvenim promjenama: stasanjem građanstva, slabljenjem utjecaja aristokracije i opismenjavanjem “puka”. Naposljetku, vidjet će se u kojoj mjeri politička, ekonomska i simbolička moć pojedinaca i skupina može utjecati na oblikovanje književne vrijednosti: na status autora, djela, žanrova i samih književnih časopisa, te što bi predstavljala instanca “dinamike polja” koju kao odlučujuću izdvaja P. Bourdieu (1988:15).